

Identification and analyzing the future drivers of participatory governance in Iran and the Scenarios Ahead

Nafise Akhavan Nilchi^{*}, Mohammad Rahim Eyvazi^{**}

Mehdi Naderi^{***}

Abstract

Participatory governance is rooted in the decentralization of power and emerges from the collaboration of three key institutions: the private sector, the government, and the populace. A crucial factor in establishing consensus, authority, and national security is the active involvement of citizens in various national contexts. This participation serves as a manifestation of governance legitimacy and acts as a guarantor of political stability. Engaging the public can provide the most effective support for addressing political and social challenges. In Iran, achieving participatory governance—and more specifically, popular governance—is essential for advancing the objectives outlined in the second step of the revolution. A deeper connection between the people and the government is necessary for this progress, particularly through engagement with middle circles of society.

In Iran, following the victory of the Islamic Revolution, public participation alongside the government and private sector in management, political, jihadist, and cultural spheres was somewhat stabilized. This collaboration manifested through institutions such as the Construction Jihad and Agricultural Jihad, where the people's involvement with the government became evident in addressing various issues. However, over time, as these grassroots organizations were integrated into the government, the role and participation of the people diminished.

^{*} Ph.D. in future studies of political studies of the Islamic Revolution, Shahed University (Corresponding Author), n.akhavan.n@gmail.com

^{**} Professor of Governance, Tehran University, danesh.mr@yahoo.com

^{***} Associate Professor of Political Science, Shahed University, m.naderi@shahed.ac.ir

Date received: 11/01/2023, Date of acceptance: 26/12/2024

Given the significance of governance and participatory governance, as well as their effectiveness, a critical question arises: What are the drivers influencing the future of participatory governance in Iran? Furthermore, by identifying these drivers, what scenarios can be developed to address this issue?

Keywords: Governance, Participatory Governance, Middle circles, Future Studies, Scenario writing.

Introduction

Materials & Methods

In this article, in the first step, by analyzing the content of articles published in the field of participatory governance, 25 drivers were identified, and the number of 15 main drivers was calculated in consultation with experts. In the second step, the numerical weighting of the drivers was done in the cross analysis table. In this way, ten experts were asked to determine the numerical weight of the drivers. Data analysis was done using Mic Mac software.

Discussion & Result

The study aims to identify the driving forces influencing the future of participatory governance in Iran through driving theory and expert opinions, utilizing Mic Mac software for analysis. The results led to the development of four future scenarios for participatory governance in Iran:

1. Maximum Participatory Governance: This scenario envisions a robust presence of public institutions, where both public and private sectors effectively collaborate. The government has limited power and operates with agility, adhering to the rule of law.

2. Absence of Participatory Governance: Here, the lack of active popular institutions results in a scenario devoid of participatory governance, with all responsibilities falling on an oversized government. The role of citizens is entirely overlooked in policymaking and implementation.

3. Minimal Participatory Governance: Characterized by low public institution participation, this scenario indicates that many key drivers are nearing crisis. Regulatory and less strategic drivers limit citizen engagement, creating a disconnect between the populace and government operations, and most affairs at various levels of policymaking, planning, and implementation are carried out by the government. The role of the private sector and the public in the governance of society becomes

3 Abstract

significantly diminished. The people do not have a position to oversee the performance of the government.

4. Transition to Popular Governance: The fourth and most desirable scenario envisions a transition from participatory governance to a state of empowered popular governance, facilitated by the active presence and engagement of vibrant community institutions. In this framework, all key drivers, along with less strategic and regulatory elements, work in synergy to strengthen participatory governance and empower citizens as the primary stakeholders in the governance process. In this scenario, the political system demonstrates effective performance and responsiveness within the context of making governance processes truly people-oriented and inclusive. The state faces limitations on its influence and power, while simultaneously promoting a more agile, decentralized, and citizen-centric model of governance. The rule of law prevails throughout all processes, ensuring fairness, accountability, and transparency. Citizen participation is significantly enhanced through improved access to education, the fostering of public trust in institutions, and the expansion of diverse participatory mechanisms. These mechanisms include the active involvement of civil society organizations, cooperative sectors, and a wide array of community institutions representing various interests and demographics. Under these conditions, public oversight alongside government accountability and transparency—coupled with a reduction in bureaucratic red tape—enhances the effectiveness of the political system and fosters greater motivation for increased participation.

Conclusion

The findings suggest that the ideal scenario involves transitioning from participatory governance to popular governance, achievable through institutionalization and capacity building for public institutions. The realization of this transition hinges on the active engagement of popular institutions and civil society, contingent upon a political system that fosters their participation. If these conditions are met, a future characterized by popular governance can emerge from existing participatory frameworks. The activation of the middle circles is essential for this process to take place.

Bibliography

Adine Vand, Ali Asghar; Alian, Mehdi (2015). *Good Urban Governance in Iran: Prioritization Components and Knowledge*. Strategy, No. 81, pp. 305-338. [in Persian]

- Akhavan Kazemi, Massoud; Nikonhad, Ayoub (2017). *Identification and Analysis of the Drivers of Development in Iran After the Islamic Revolution*. Future Research Center for Defense Sciences and Technologies, Tehran. [in Persian]
- Alikhani, Sadegh; Islami, Reza; Niavarani, Saber (2018). *The Capacities of the Iranian Constitution in Increasing Participation*. Legal and Criminal Research Quarterly, No. 4. [in Persian]
- Dadgar, Yadullah (2004). *History of Economic Thought Developments*. Tehran: Mofid University. [in Persian]
- Ebrahimpour, Habib; Alik, Fahima (2015). *Studying the Role of Good Governance in the Efficiency of Governments*. International Conference of Management Elites, Shahid Beheshti University. [in Persian]
- Emami, Alireza; Islambolchi, Alireza; Shams, Majid; Rabiei Mandjin, Mohammad Reza (2019). *Survey of Strategic Thinking of Developers of Sustainable Income Policies of Medium-Sized Municipalities with the Approach of Good Governance in the Horizon of 1404*. Educational Measurement, No. 40, pp. 137-159. [in Persian]
- Fazli, Nematullah (1997). *Culture and Development*. UNESCO. [in Persian]
- Georghiou, L. (1996). *The UK Technology Foresight Programme*. Futures, 28(4), 359-377.
- Huntington, S. P. (1991). *Political Systems in Societies Undergoing Change*. Translated by Mohsen Talasi. Neshar Alam, Tehran: 1991. [in Persian]
- Kazemi Khosrowabadi, Mohammad; Zayandeh Roudi, Mohsen; Shakibaei, Alireza (2015). *The Relationship of Good Governance with Income Inequality in Selected Countries of Southwest Asia and Member Countries of the Organization of Cooperation*. [in Persian]
- Mortazavi, Mehdi; Qolipour, Arin; Pour Ezzat, Ali Asghar; Ashrafi, Vahid (2008). *Management of Change and Transformation of Organizational Culture from Idea to Practice*. Tehran: Collection of Articles on Jihadi Culture and Management. [in Persian]
- Majlis Research Center, Office of Management Studies (2021). *Government Agility from the Perspective of Reforming Iran's Administrative System: The Distinction Between Agility and Downsizing*. Subject Code 290, Serial Number 17879. [in Persian]
- Majlis Research Center (2022). *Fateh Quarterly of Legislative Thoughts and Governance*, No. 1, Shahrivar. [in Persian]
- Mir Bagheri, Seyyed Mohsen; Rafiei Atani, Ataullah; Parsanjad, Mohammad Reza (2022). *Designing a Conceptual Model of Participatory Governance in Iran: Foundation's Data Approach*. Strategic Quarterly. [in Persian]
- Mohseni Tabrizi, Alireza (2015). *Alienation: An Obstacle to Participation and National Development*. Research Journal, No. 1. [in Persian]
- Niazi, Mohsen; Ganji, Mohammad; Nasrabadi Staff, Mohammad (2018). *Explaining the Attitude of Iranian People Towards the Cooperative Sector and Cooperative Companies*. Social Development and Welfare Planning Quarterly, No. 13. [in Persian]
- Rawlins Brad L. (2008). *Measuring the Relationship Between Organizational Transparency and Employee Trust*. Public Relations Journal, 2(2), 254-274.

5 Abstract

Sohrabi, Shahla; Salimi, Gholamreza; Ghazanfari, Mehdi (2022). *Essay on Participatory Governance in the Thought and Behavior of Martyr Lieutenant General Qassem Soleimani*. Essays from the Third National Conference and First International Conference on Transcendence Governance, Tehran. [in Persian]

Tafzali, Fereydoun (1993). *History of Economic Ideas*. Tehran: Ni Publishing Company. First Edition. [in Persian]

Yazdani Zazrani, Mohammad Reza (2013). *Studying the Conceptual Relationship and Influence of Governance on Public Policy Making*. International Studies, Volume 2, Number 4. [in Persian]

شناسایی و تحلیل پیشران‌های تاثیرگذار بر آینده حکمرانی مشارکتی در ایران و سناریوهای پیش رو

نفیسه اخوان نیلچی*

محمد رحیم عیوضی**، مهدی نادری***

چکیده

حکمرانی مشارکتی با تاکید بر تمرکز زدایی از قدرت و ماحصل مشارکت سه نهاد بخش خصوصی، دولت و مردم است. در ایران نیز گذار به حکمرانی مشارکتی و به تعبیر دقیق تر حکمرانی مردمی در مسیر پیشرفت و تحقق اهداف گام دوم انقلاب و پیوند عمیق تر مردم و حاکمیت امری اجتناب ناپذیر می باشد؛ که در پیوند با دیدگاه حلقه های میانی به شکلی متعالی و بومی رقم خواهد خورد. لذا سوالی که مطرح می شود این است که پیشران های تاثیرگذار بر آینده حکمرانی مشارکتی در ایران کدام است؟ با تاکید بر این پیشران ها چه سناریوهایی را می توان برای این مسئله طراحی کرد؟ لذا از خبرگان خواسته شد که پیشران های تاثیرگذار بر آینده حکمرانی مشارکتی در ایران را بیان کنند. در گام دوم، وزن دهی عددی پیشران ها در جدول تحلیل مقاطع توسط ده نفر از خبرگان انجام شد و با استفاده از نرم افزار میک مک به تحلیل داده ها پرداخته شد و در نهایت مشخص شد، سناریوی عبور از حکمرانی مشارکتی و تحقق حکمرانی مردمی در پرتو نهادهای ساز و ظرفیت سازی های جدید برای حضور نهادهای مردمی، مطلوبترین سناریوست.

کلیدواژه‌ها: حکمرانی، حکمرانی مشارکتی، حلقه های میانی، آینده پژوهی، سناریو نویسی.

* دکتری آینده پژوهی مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی، دانشگاه شاهد (نویسنده مسئول)، n.akhavan.n@gmail.com

** استاد حکمرانی، دانشگاه تهران، danesh.mr@yahoo.com

*** دانشیار علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، m.naderi@shahed.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۰۵

۱. مقدمه

حکمرانی شامل فرایندها و نهادهایی می شود که در تصمیم گیری و اجرای عمومی مشارکت دارند. حکمرانی عمومی زمانی مطرح می شود که فرایندها و نهادهای مذکور در حوزه عمومی به فعالیت پردازند. سه دسته بندی از حکمرانی عمومی مطرح می شود: بخش مدنی، بخش سیاسی و بخش توسعه. حکمرانی مدنی و سیاسی به مسائلی که با حقوق انسانی ارتباط دارد، می پردازد. حکمرانی توسعه ای اصولاً مربوط به برنامه ریزی، بودجه بندی، نظارت و پاسخ گویی سیاست ها و برنامه های توسعه اقتصادی و اجتماعی است. حکمرانی مشارکتی یکی از استراتژی های نهادی متعدد در حوزه توسعه ای به شمار می رود و مشارکت مردمی یا شهروندی مقصد منطقی حکمرانی مشارکتی است.

یکی از مهم ترین و موثر ترین عوامل برقراری وفاق، اقتدار و ضریب امنیت ملی، مشارکت در صحنه های گوناگون ملی است مشارکت در واقع، تجلی مشروعیت حاکمیت و ضامن ثبات سیاسی است. زیرا مشارکت مردمی می تواند به مثابه موثر ترین و مناسب ترین پشتوانه برای حل و فصل معضلات و بحران های سیاسی - اجتماعی مورد استفاده قرار گیرد. هر دولتی که بتواند جلوه های بیشتری از همکاری و همدلی توده های مردمی را در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، جلب نماید، در جامعه بین المللی از اعتبار و شخصیت رفیع تری برخوردار می گردد. امام علی در سفارش نامه ای که به مالک اشتر می نویسند در مورد اهمیت نقش مردم در اداره جامعه بیان می دارند: «اما ستون دین و انبوهی مسلمانان و ساز و برگ در برابر دشمنان، عامه مردم هستند، پس، باید توجه تو به آنان بیشتر و میل تو به ایشان افزونتر باشد.» حکمرانی مشارکتی به دنبال تحقق نقش و حضور مردم حول هدفی مشترک در تمامی مسیر سیاست عمومی از سیاستگذاری و برنامه ریزی گرفته تا اجرا و ارزیابی نهایی می باشد.

در کشور ایران، پس از پیروزی انقلاب اسلامی مشارکت مردم در کنار دولت و بخش خصوصی در عرصه های مدیریتی، سیاسی، جهادی و فرهنگی تاحدودی تثبیت شد و در قالب نهادهایی چون جهاد سازندگی و جهاد کشاورزی همراهی مردم و دولت در حل مسائل به منصفه ظهور رسید. ولی به مرور زمان و با ادغام این نهادهای مردمی در دولت، نقش و مشارکت مردم کمتر شد. خصوصی سازی به جای مردمی سازی و گسترش تعاونی ها در اقتصاد نقش ایفا کرد.

بنابراین با توجه به اهمیت بحث حکمرانی و حکمرانی مشارکتی و با توجه به تاثیر پذیری این مقوله از عناصر و مولفه های مختلف که هر یک به نحوی بر روی حکمرانی مشارکتی

تاثیرگذار هستند، سوالی که این پژوهش دنبال می‌کند این است که پیشران‌های تاثیرگذار بر آینده حکمرانی مشارکتی در ایران کدام است؟ با تاکید بر این پیشران‌ها چه سناریوهایی را می‌توان برای این مسئله طراحی کرد؟ در این راستا تلاش می‌شود که در رویکرد آینده پژوهی و بهره‌گیری از روش پیشران‌شناسی و تحلیل متقاطع پیشران‌ها در نرم افزار میک مک (Mic Mac) به بررسی مهم‌ترین پیشران‌های تاثیرگذار بر آینده حکمرانی مشارکتی در ایران پرداخته و در نهایت پس از تحلیل و طبقه‌بندی پیشران‌ها به ارائه سناریوهایی برای آینده حکمرانی مشارکتی پردازد.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی در خصوص حکمرانی به رشته تحریر در آمده است. که از جمله مهم‌ترین آنها به شرح زیر است:

۱. اسماعیل شیر علی در مقاله‌ای تحت عنوان «مفهوم شناسی مردمی سازی حکمرانی» (۱۴۰۱): به بررسی این مساله می‌پردازد که چگونه می‌توان حکمرانی را به سوی مردمی شدن برد. و این نتیجه را بیان می‌کند که با تعمیق دموکراسی همراه با رویکرد اجماع عمومی می‌توان شاهد تحقق حکمرانی مردمی بود.

۲. شهلا سهرابی و همکاران در مقاله‌ای تحت عنوان «حکمرانی مشارکتی در اندیشه و رفتار شهید قاسم سلیمانی» (۱۴۰۱) به بررسی حکمرانی مشارکتی و تعریف آن از ابعاد مختلف می‌پردازد و سپس سبک و مکتب شهید قاسم سلیمانی در تحقق حکمرانی مشارکتی را بررسی می‌نماید.

۳. صادق علیخانی و همکاران در مقاله پژوهشی تحت عنوان «نظریه‌های قانون اساسی ایران در افزایش مشارکت شهروندان در پرتو راهبردهای حکمرانی» (۱۳۹۸): نویسندگان در این مقاله به بررسی ظرفیت‌های مشارکت جویانه قانون اساسی ایران و بررسی توصیه نظریه‌های حکمرانی برای افزایش مشارکت شهروندان می‌پردازد.

۴. سید محسن میرباقری و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله خود تحت عنوان «طراحی الگوی مفهومی حکمرانی مشارکتی در ایران: رویکرد داده بنیاد» حکمرانی مشارکتی را یکی از رویکردهای موفق در جهان در حکمرانی بیان می‌دارند و در صدد هستند الگوی حکمرانی مشارکتی متناسب با مبانی اعتقادی و مسائل اجتماعی و فرهنگی کشور ایران

را بر اساس تحلیل داده بنیاد ارائه دهند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد عواملی از قبیل: عدم احساس نیاز به حکمرانی مشارکتی و درک مزایای آن، فاصله بین نخبگان و مردم با نهادهای حکمرانی و افزایش تنش‌ها، ضعف فرهنگ کار مشارکتی، ضعف در رسیدن به تفاهم و تجمیع نظرات، درک نامناسب رفتارها و مدل‌های ذهنی افراد و ماهیت متفاوت حکمرانی در اسلام و غرب از جمله شرایط علی حکمرانی مشارکتی است. همچنین، عواملی از قبیل: افزایش رشد (پیشرفت) در کشور، افزایش انسجام در جامعه، افزایش عدالت در جامعه و افزایش بهره‌وری در کشور مهمترین دستاوردهای حکمرانی مشارکتی در کشور می‌باشد.

۵. محمد رضا یزدانی زازرانی (۱۳۹۱) در مقاله با عنوان «بررسی رابطه مفهومی و تاثیر حکمرانی بر سیاست گذاری عمومی» بیان می‌دارد که آینده سیاست گذاری عمومی توسط بخش عمومی با ورود حکمرانی و افزایش سرمایه اجتماعی تحولات دموکراتیک را تجربه می‌کند. تحولاتی که اقدامات و نقش گروه‌های غیر دولتی و شهروندان را در فرایندهای سیاستگذاری افزایش می‌دهد. لذا در عرصه حکمرانی شهروندان در تشخیص مشکلات، قرار دادن مسائل در دستورکار، اجرا و ارزیابی نقش بیشتری خواهند داشت.

با بررسی مقالات و پژوهش‌های موجود در زمینه حکمرانی و حکمرانی مشارکتی می‌توان مشاهده کرد که با رویکرد آینده پژوهانه و بهره‌گیری از روش‌های آینده پژوهی برای ترسیم فضای آینده حکمرانی مشارکتی پژوهشی انجام نگرفته است؛ لذا در این پژوهش با تمرکز بر رویکرد آینده پژوهانه به تصویر پردازی از آینده در قالب سناریوهای آینده اشاره می‌کند.

۳. چهارچوب نظری پژوهش

۱.۳ نظریه نهادگرایی

حکمرانی مفهومی است که در ادبیات توسعه از اواخر دهه ۱۹۹۰ کلید معمای توسعه عنوان شد. این مفهوم از نظریه نهادگرایی برخاسته است که حاصل مشارکت سه نهاد دولت، بخش خصوصی و جامعه است. (امامی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۹) این دیدگاه به توانمندی دولت در انجام وظایف خود در توسعه پایدار سوای از کوچک یا بزرگ بودن دولت، باور دارد. دولت‌ها با تقویت و گسترش نهادهایشان توانایی خود را افزایش می‌دهند. این مهم نیازمند قوانین و

شناسایی و تحلیل پیشران‌های تاثیرگذار بر آینده... (نفیسه اخوان نیلچی و دیگران) ۱۱

هنجارهایی است که انگیزه دولت‌ها برای عمل بر طبق منافع جمع را میسر سازد. (خسروآبادی و همکاران، ۱۳۹۵)

در واقع، نهادگرایی یک نوع تجزیه و تحلیل اقتصادی است که نقش نهادهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را در تعیین وقایع اقتصادی مورد تأکید قرار می‌دهد. این حرکت از اواخر قرن ۱۹ به ویژه در میان اقتصاددانان آمریکایی بروز نمود. اولین اقتصاددانان در این رابطه، تورستین وبلن (Torstein Veblen, 1862-1925)، جان راجر کامونز (John Roger Commons, 1862-1945) و وزلی میچل (Wesley Mitchell, 1876-1948) بودند. به نظر نهادگرایان، عناصر و فضاهای غیر اقتصادی که افراد در آن تصمیم می‌گیرند را نیز در نظر می‌گیرد.

مکتب نهادی نقش مؤسسات و نهادها را در زندگی اقتصادی مورد تأکید قرار می‌دهد. "نهاد" تنها یک مؤسسه برای انجام هدف خاصی نظیر تعلیم، هماهنگی، خدمات اقتصادی، اتحادیه و یا بانکی نیست؛ بلکه الگویی متشکل از رفتار جمعی یا گروهی است؛ که به عنوان جزء و بخش اساسی یک فرهنگ پذیرفته می‌شود. نهاد شامل رسوم، عادات اجتماعی، قوانین، روش‌های فکری و به‌طور کلی روش زندگی است. (تفضلی، ۱۳۷۲: ۳۴۰-۳۴۱)

نهادگرایی جدید با تأکید بر ضابطه مندتر شعارهای اولیه نهادگرایی، به بررسی نظام حقوقی به عنوان نهاد شکل دهنده نحوه انجام فعالیت اقتصادی تمرکز دارند. این مکتب با ترکیب نمودن اقتصاد، علوم سیاسی، تئوری سازمان، جامعه‌شناسی و روانشناسی طیف وسیعی از نظریه‌ها را ایجاد کرده است. (دادگر، ۱۳۸۳)

۲.۳ حکمرانی مشارکتی

واژه حکمرانی برگرفته از واژه یونانی «کایبرنان» به معنای هدایت کردن، راهنمایی کردن و چیزها را در کنار هم نگه داشتن، قدمتی به اندازه تمدن بشری دارد. برای این واژه تعاریف مختلفی آورده شده است و برداشت‌های مختلفی وجود دارد؛ در فرهنگ لغت آکسفورد، حکمرانی «فعالیت یا روش حکم راندن، اعمال کنترل یا قدرت بر فعالیت زیر دستان و نظامی از قوانین و مقررات» تعریف شده است. سازمان ملل متحد، حکمرانی را اینگونه تعریف می‌کند

حکمرانی، مجموعه‌ای از اقدامات فردی و نهادی، عمومی و خصوصی برای برنامه ریزی و اداره مشترک امور و فرایند مستمری از ایجاد تفاهم میان منافع متفاوت و متضاد است که در قالب اقدامات مشارکتی و سازگار حرکت می‌کند و شامل نهادهای رسمی و ترتیبات غیر رسمی و سرمایه اجتماعی شهروندان است. (ابراهیم پور و الیکی، ۱۳۹۵: ۵).

مک کارنی و همکارانش، حکمرانی را چنین تعریف کرده اند: «رابطه بین جامعه مدنی و دولت، بین حکمرانان و حکمرانی شونده‌گان، حکومت و حکومت شونده‌گان» و به اعتقاد جان پی‌یر، حکمرانی اشاره دارد به «هماهنگی مداوم و وابستگی میان طیف وسیعی از بازیگران با اهداف متفاوت». حکمرانی دارای انواع مختلفی من جمله حکمرانی متعالی، خوب، مشارکتی و.. می‌شود، یکی از مهم‌ترین ابعاد حکمرانی، حکمرانی مشارکتی است که به این امر مهم می‌پردازد که قدرت تقریباً همیشه در میان شرکت کنندگان توزیع می‌شود و بر مشارکت عمیق و دموکراتیک از طریق مشارکت شهروندان تمرکز دارد و ایده پشتیبان آن این است که شهروندان باید نقش مستقیم‌تری را در تصمیمات عمومی داشته باشند، یا حداقل با مسائل سیاسی عمیق شوند. و در عمل، این نوع حکمرانی می‌تواند مکمل نقش شهروندان، به عنوان رای دهنده و ناظر (کارکردهای دولت) باشد (سهرابی و همکاران، ۱۴۰۱: ۵).

به عبارت دیگر مفهوم «حکمرانی مشارکتی» تاکید دارد که محدودیت‌های قدرت و نفوذ دولت وجود دارد. فرماندهی سلسله مراتبی که توسط یکی از رهبران دولتی، و رویکرد کارشناس متمرکز توصیف شده است برای سیاستگذاری یا حل مشکلات کافی نیست. به این ترتیب، چشم انداز چنین حکمرانی استدلال می‌کند که دولت نیاز به درگیر کردن ذینفعان دولتی شامل عموم مردم به بخش کسب و کار جامعه مدنی به منظور ارتقای ظرفیت‌های حاکم بر دستیابی به اهداف اجتماعی و حل مشکل دارد (همان، ۶) در واقع مفهوم مشارکت که در حکمرانی دیده شده است ریشه در ذات و درون حکمرانی دارد و از آنجا که حکمرانی شکل پیچیده‌تری از حکومت داری است و ویژگیهای جدیدی دارد لذا مفهوم مشارکت در آن با مشارکت در حکومت تفاوت دارد و نیاز به ظرفیت‌سازی دارد و یکی از راه‌های ظرفیت‌سازی آن چند جانبه دیدن حضور مردم در مشارکت است و لحاظ کردن جریان حلقه‌های میانی به عنوان نقش واسطه بین دولت و سایر نهاد‌های اجتماعی و مردم می‌باشد.

۴. روش پژوهش

۱.۴ سناریونویسی

سناریوها، تصویرهایی از آینده محتمل هستند و در واقع آنها مجموعه‌ای از داستان‌های توصیفی هستند که هر یک به بخش خاصی از آینده نظر دارند. این داستان‌ها، بیش از آنکه بر احتمالات مبتنی باشند، بر اساس ممکنات یا مقدرات تدوین می‌شوند. در این روش به جای تلاش برای تعیین یک آینده قطعی، اقدام به تعیین چند آینده ممکن می‌کنند. طی روند

شناسایی و تحلیل پیشران‌های تاثیرگذار بر آینده ... (نقیسه اخوان نیلچی و دیگران) ۱۳

سناریونویسی، موضوعات جدیدی شناسایی می‌شوند که ممکن است قبلاً هیچ توجهی به آنها نشده باشد این امر به ما کمک می‌کند تا در تدوین استراتژی‌ها، عوامل بیشتری را در نظر بگیریم و قدرت انعطاف و انطباق خود را با شرایط آتی افزایش دهیم می‌توان گفت، برنامه ریزی بر پایه سناریوها روشی برای پذیرفتن و احاطه عدم قطعیت‌ها و هدایت و راهبری از میان پیچیدگی‌ها ارائه می‌دهد. سناریو، پاسخ مناسبی به این سوال است که چه اتفاقی ممکن است بیفتد؟ با استفاده از این روش، می‌توان تصاویر متنوعی درباره آینده‌های بدیل ارائه کرد. هدف از سناریو نویسی، تجسم و محاسبه تاثیرات تصمیم‌های بدیل است. (تیشه‌یار، ۱۳۹۰: ۸۶-۸۷).

۲.۴ پیشران‌شناسی

کشف و ساخت آینده با هدف بقا و سازگاری با تحولات آینده راهبردی مناسب است تا با برنامه ریزی بر اساس آن بتوان در آینده بهترین وضعیت را داشت. علم آینده پژوهی مبتنی بر اصول، مبانی و روش‌های تحقیق دقیق و علمی این امر را امکانپذیر ساخته است. در حقیقت آینده پژوهی ابزاری نظام مند برای شناسایی و ارزیابی نیروهای هستند که محور تغییرات بوده و اثرات بسیار زیادی بر آینده زندگی خواهند داشت. نظام مند بودن، داشتن نگاه بلندمدت، فرایندمحور بودن، عنایت به تعادل نیروهای اقتصادی، اجتماعی، منافع اجتماعی و تمرکز بر فناوری‌های نوظهور از اصلی‌ترین ویژگی‌های آینده پژوهی است. (Georghiou, 1996)

شناسایی دقیق نیروهای پیشران (Driving forces) به عنوان عواملی که رویدادها و چالش‌های حال و آینده را شکل می‌دهند، موفقیت آینده پژوهی را در پی دارد. نیروهای پیشران مجموعه‌ای از عوامل و نیروهای موثر و شکل دهنده به آینده هستند. پیشران (driver) از مفاهیم پایه‌ای و اصلی آینده پژوهی می‌باشد. از حیث اصطلاحی پیشران به هر "نیروی تغییرساز" اشاره دارد که می‌تواند توسط اشخاص، نهادها و یا حتی شرایط ایجاد شود (Terms, 2007)

۳.۴ جمع‌آوری داده

در مرحله نخست پژوهش، از خبرگان خواسته شد در قالب یک پرسش‌نامه کیفی که پیشران‌های تاثیرگذار بر آینده حکمرانی مشارکتی در ایران را از نگاه خود بیان کنند. در گام دوم، اجرای پژوهش وزن دهی عددی پیشران‌ها در جدول تحلیل تاثیرات متقاطع توسط خبرگان انجام شد و از خبرگان خواسته شد به اثر متقابل هر مسئله بر سایر مسائل امتیاز دهند و با استفاده از

نرم افزار میک مک به تحلیل داده های بدست آمده، پرداخته شد. در این مرحله، با مقایسه پیشران‌ها با ترسیم جدول متقاطع، به دریافت نظر خبرگان اقدام شد و سپس میزان تاثیر گذاری و اهمیت هریک از این مسائل نسبت به مسائل دیگر مشخص شد. برای این امر مهم، از خبرگان خواسته شد که در پرسش نامه ارتباط هر مسئله با خودش را صفر در نظر گیرند و چنانچه بین یک مسئله با مسائل لحاظ شده دیگر هیچ ارتباطی وجود نداشته باشد، امتیاز آن پیشران صفر خواهد بود. ارتباط ضعیف یک امتیاز، ارتباط متوسط دو امتیاز، ارتباط زیاد سه امتیاز را به خود اختصاص می دهد. در جدول زیر پرسشنامه نهایی و میانگین نظرات خبرگانی (ده نفر از خبرگانی که در مرحله دوم همکاری داشته اند) نشان داده شده است:

شناسایی و تحلیل پیشران‌های تاثیرگذار بر آینده ... (نقیسه اخوان نیلچی و دیگران) ۱۵

جدول ۱. میانگین نمرات خبرگانی به پیشران‌های تاثیرگذار بر آینده حکمرانی مشارکتی در ایران

اثرپذیری پیشران‌ها / اثرگذاری پیشران‌ها	محدودیت قدرت و نفوذ دولت (کارآمدی و چابک سازی)	حاکمیت قانون	مشارکت شهروندان	آموزش سیاسی شهروندان	اعتماد عمومی	نهادهای مردمی	اتکا به توان داخلی	بوراکراسی و نظام اداری	نظارت همگانی	بخش تعاون	فضای مجازی	پاسخ‌گویی و شفافیت	تغییرات غیر منتظره، نامنظم و آشوبناک	جامعه مدنی	مدیریت جهادی
محدودیت قدرت و نفوذ دولت (کارآمدی و چابک سازی)	0	3	3	1	3	3	1	3	2	3	2	2	1	3	3
حاکمیت قانون	3	0	2	1	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	2
مشارکت شهروندان	3	1	0	2	3	3	3	3	3	3	1	3	3	3	3
آموزش سیاسی شهروندان	1	2	2	0	3	2	3	1	3	3	2	2	1	3	2
اعتماد عمومی	1	2	3	1	0	3	2	2	2	2	1	2	2	2	1
نهادهای مردمی	3	2	3	3	3	0	3	2	3	3	2	3	3	3	3
اتکا به توان داخلی	1	1	3	1	3	3	0	1	1	3	1	1	1	2	3
بوراکراسی و نظام اداری	3	2	2	1	2	2	2	0	2	2	2	2	1	1	2
نظارت همگانی	3	3	3	1	2	2	3	2	0	1	3	3	3	3	1

اثرپذیری پیشران ها اثرگذاری پیشران ها	محدودیت قدرت و نفوذ دولت (کارآمدی و چابکی سازی)	حاکمیت قانون	مشارکت شهروندان	آموزش سیاسی شهروندان	اعتماد عمومی	نهادهای مردمی	انگاز به توان داخلی	بوروکراسی و نظام اداری	نظارت همگانی	بخش تعاون	فضای مجازی	پاسخ گویی و شفافیت	تغییرات غیر منتظره، نامنظم و آشوبناک	جامعه مدنی	مدیریت جهادی
بخش تعاون	3	2	3	2	2	3	3	2	2	0	1	2	2	3	2
فضای مجازی	3	2	3	3	3	3	2	2	3	2	0	3	3	3	3
پاسخ گویی و شفافیت	3	3	3	1	3	3	3	3	3	2	3	0	3	3	1
تغییرات غیر منتظره، نامنظم و آشوبناک	3	2	2	1	3	1	1	1	2	1	3	2	0	2	1
جامعه مدنی	3	3	3	3	3	3	3	2	3	1	3	3	3	0	3
مدیریت جهادی	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	3	1	1	0

۵. تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار میک مک

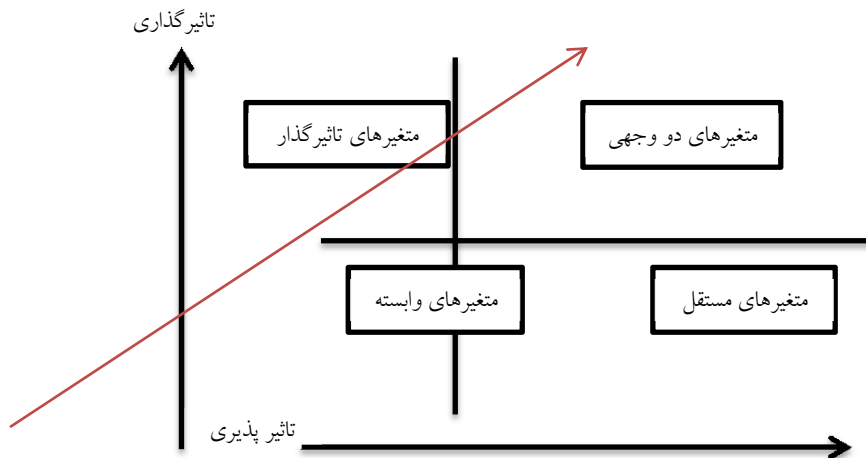
در جدول شماره دو امتیازات هر یک پیشران‌های به دست آمده در ردیف‌ها و ستون‌های جدول ماتریس متقاطع نشان داده شده است. بر اساس تحلیل نرم افزاری پیشران‌های جامعه مدنی، نهادهای مردمی، فضای مجازی، پاسخ‌گویی و شفافیت، حاکمیت قانون، مشارکت شهروندان و مدیریت جهادی بیشترین تاثیر گذاری در میان پانزده پیشران انتخاب شده داشته‌اند و در حوزه اثر پذیری هم به ترتیب اعتماد عمومی، مشارکت شهروندان، نهادهای مردمی، پاسخ‌گویی و شفافیت و مدیریت جهادی بیشترین تاثیر پذیری را داشته‌اند.

جدول ۲. امتیازبندی پیشران‌های تاثیرگذار بر آینده حکمرانی مشارکتی در ایران

Nº	Variable	Total number of rows	Total number of columns
1	محدودیت قدرت و نفوذ دولت، کارآمدی و چابک سازی	33	36
2	حاکمیت قانون	37	31
3	مشارکت شهروندان	37	38
4	آموزش سیاسی شهروندان	30	24
5	اعتماد عمومی	26	39
6	نهادهای مردمی	39	37
7	اتکا به توان داخل	25	34
8	بوروکراسی و نظام اداری	26	30
9	نظارت همگانی	33	34
10	بخش تعاون	32	32
11	فضای مجازی	38	29
12	پاسخ‌گویی و شفافیت	37	34
13	تغییرات غیر منتظره، نامنظم و آشوبناک	25	30
14	جامعه مدنی	39	35
15	مدیریت جهادی	36	30
	Totals	493	493

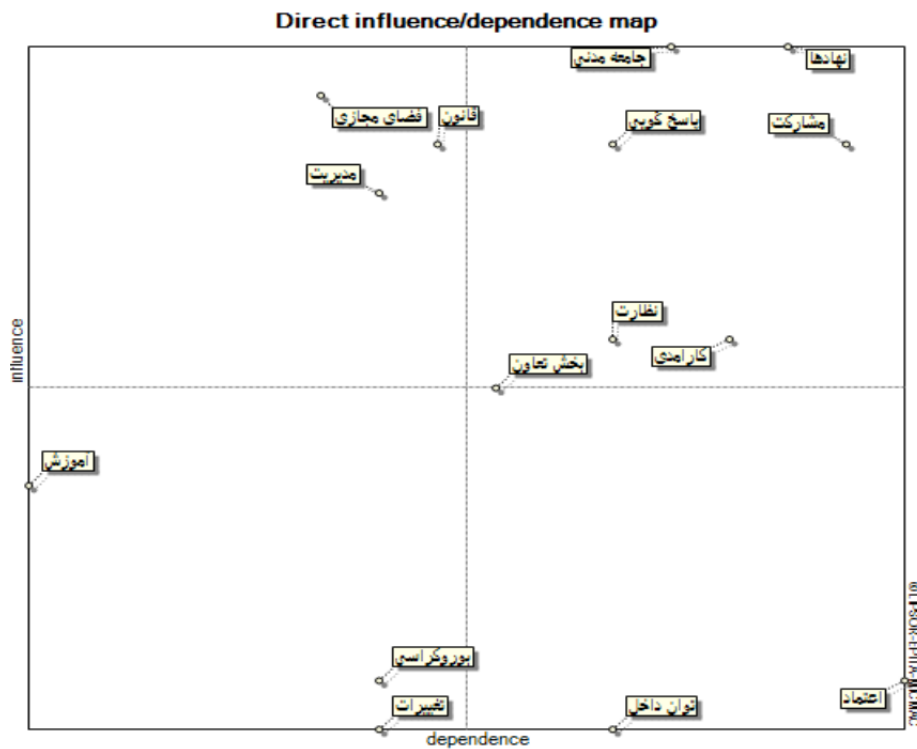
برای تحلیل پیشران‌ها، لازم است متغیرهایی که در این نرم افزار و تحلیل‌های آن رایج است تبیین گردند. در تحلیل‌های انجام شده بر اساس نرم افزار میک مک پنج دسته از متغیرها

مطرح می شوند. دسته اول متغیرهای تاثیر گذار هستند که در قسمت شمال غربی نمودار نمایش داده می شوند. این متغیرها ورودی محسوب شده که از جنس متغیرهای محیطی به شمار می روند و در زمره بحرانی ترین مولفه ها قرار می گیرند. دسته دوم متغیرها، متغیرهای دو وجهی هستند که در ناحیه شمال شرقی نمودار نمایش داده می شوند. این متغیرها همزمان به صورت تاصیر گذار و بسیار تاثیر پذیر عمل می نمایند و ماهیتاً "با عدم پایداری آمیخته است. دسته سوم متغیرهای تاثیر پذیر یا وابسته هستند که در ناحیه جنوب شرقی نمودار قرار می گیرند. این طیف از متغیرها دارای تاثیر گذاری پایین و تاثیر پذیری بالا هستند و از متغیرهای تاثیر گذار و دو وجهه به شدت تاثیر می پذیرند. دسته چهارم متغیرهای مستقل یا مستثنی هستند که در قسمت جنوب غربی نمودار نمایش داده می شوند. این متغیرها که خود به سه دسته تقسیم می شوند کمترین تاثیر پذیری و تاثیر گذاری بر سیستم دارند. متغیرهای تنظیمی دسته پنجم متغیرها هستند که در مرکز نمودار قرار می گیرند و ارتباط مناسبی با متغیرهای دسته اول تا سوم دارند. در این میان متغیرهای کلیدی - استراتژیک، متغیرهایی هستند که قابل دست کاری و کنترل بوده و بر پویایی و تغییر سیستم تاثیر گذارند. نمودار ذیل وضعیت هریک از متغیرها را نمایش داده است.

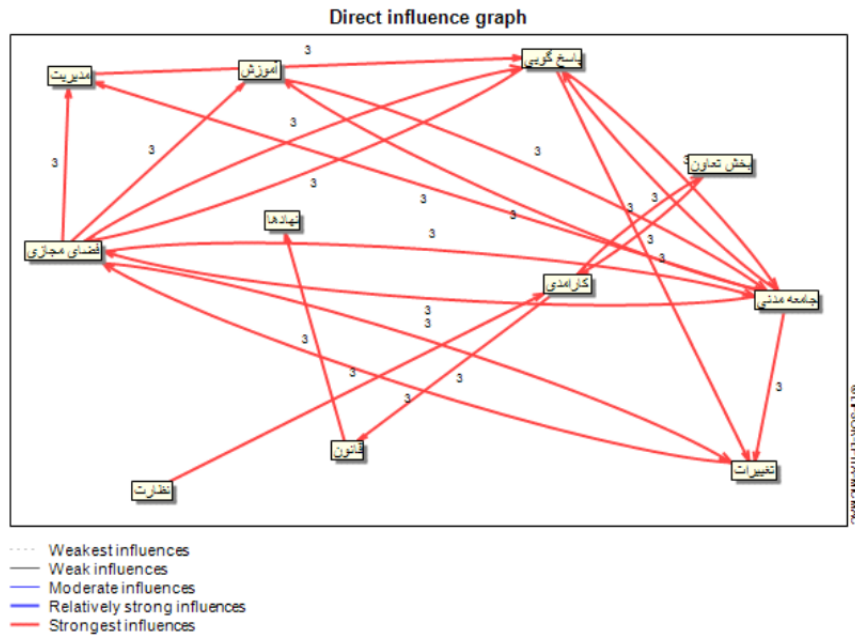
نمودار ۲. تشریح وضعیت متغیرهای چندگانه

بر اساس توضیحات ارائه شده در خصوص متغیرها و تشریح وضعیت هریک از آنها در نمودار ذیل پیشران های تاثیر گذار بر آینده انتخابات در ایران نمایش داده شده است.

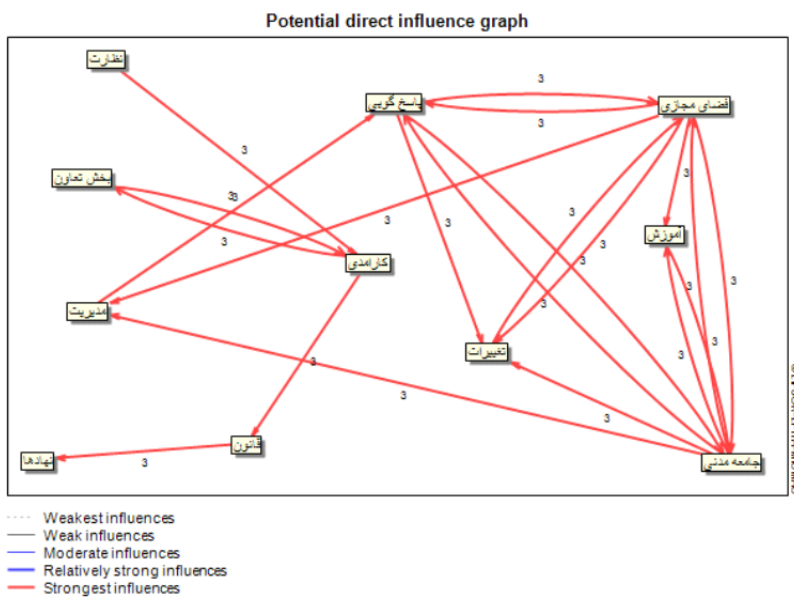

نمودار ۳. وضعیت پیشران‌های تاثیرگذار بر آینده حکمرانی مشارکتی در ایران روی نمودار

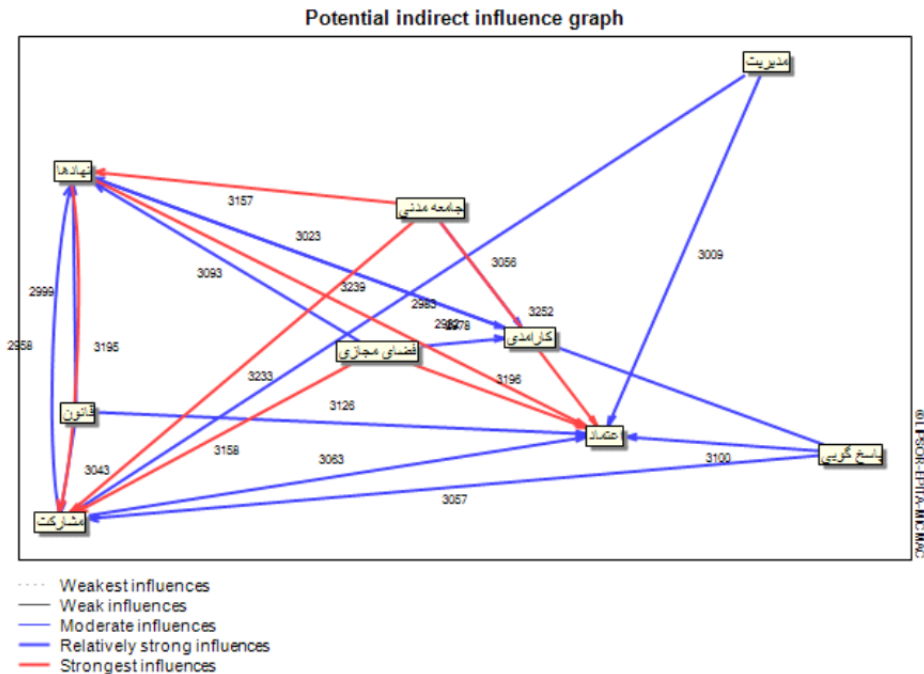
همچنین چنانچه بخواهیم نمودار تاثیرات مستقیم، تاثیرات بالقوه مستقیم و تاثیرات غیرمستقیم بالقوه پیشران‌ها را بر یکدیگر نشان دهیم، می‌توان آنها را بر اساس نمودارهای ذیل ترسیم نمائیم تا فضای سناریو نویسی برای آینده حکمرانی مشارکتی در ایران بهتر تشریح گردد.

نمودار ۴. تاثیر مستقیم پیشران های اصلی بر یکدیگر

نمودار ۵. تاثیرات بالقوه مستقیم پیشران ها بر یکدیگر

نمودار ۶. تاثیر بالقوه غیر مستقیم پیشران‌ها بر یکدیگر

۱.۵ دسته‌بندی پیشران‌ها و نتایج حاصل از تحلیل نرم‌افزار

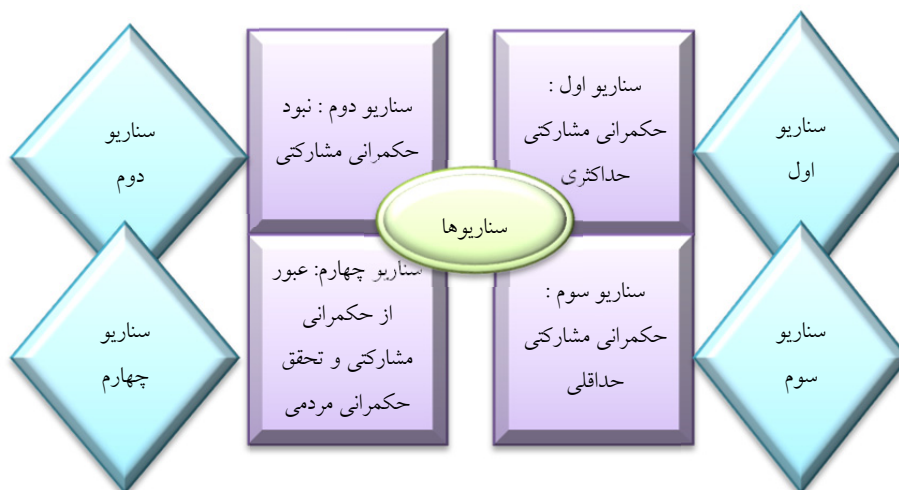
برای مشخص کردن پیشران‌های کلیدی که اثر گذاری بسیار زیادی بر روندهای آینده و سناریوها خواهند داشت پس از تحلیل نرم افزار میک مک و شناسایی پیشران‌ها در سه حوزه (دارای تاثیر مستقیم، دارای تاثیر غیر مستقیم، دارای تاثیر مستقیم بالقوه) نسبت به دسته بندی آنها اقدام گردید. پیشران‌هایی که در هر سه حوزه دارای اشتراک و تکرار بودند به عنوان پیشران‌های کلیدی آینده حکمرانی مشارکتی در ایران شناسایی شدند و سایر پیشران‌ها که فقط در حوزه دارای تاثیر غیر مستقیم و بالقوه اشتراک داشته اند به عنوان پیشران‌های کمتر استراتژیک شناسایی شده اند. پیشران‌ها و یا متغیرهای تنظیمی نیز به علت قرار گرفتن از ابتدا در محیط نرم افزاری و همچنین به علت عدم تکرار در هیچ یک از این سه حوزه به عنوان متغیرهای تنظیمی شناسایی شده اند. بر اساس این دسته بندی و همچنین میزان اثر گذاری هر یک از دسته بندی پیشران‌ها سناریوهای آینده حکمرانی مشارکتی در ایران ترسیم گردیده است.

جدول ۳. دسته بندی متغیرها

متغیرهای کلیدی و استراتژیک	متغیرهای کمتر استراتژیک	متغیر تنظیمی
پاسخ گویی و شفافیت	آموزش سیاسی شهروندان	تعاون
جامعه مدنی	اعتماد عمومی	—
نهادهای مردمی	مشارکت سیاسی	—
کارآمدی و چابک سازی دولت	تغییرات غیر منتظره	—
حاکمیت قانون	نظارت همگانی	—
مدیریت جهادی	بوروکراسی و نظام اداری	—
فضای مجازی	اتکا به توان داخلی	—

۲.۵ تشریح سناریوهای آینده حکمرانی مشارکتی در ایران

حکمرانی مشارکتی به عنوان یکی از مهم ترین مسائل نظام سیاسی شناخته می شود. تحقق حکمرانی مشارکتی مردمی می تواند به عنوان بهترین و ایده آل ترین حکمرانی موجود برای یک نظام سیاسی باشد که لازمه تحقق آن فعالیت و حضور پر رنگ نهادهای مردمی و بخش جامعه مدنی است و مادام که حکمرانی مشارکتی نتواند تحقق یابد و نقش نهادهای مردمی و جامعه مدنی پر رنگ نباشد شاهد نبود حکمرانی مشارکتی و یا حداقلی از حکمرانی مشارکتی خواهیم بود. با توجه به اهمیت آینده حکمرانی مشارکتی و بر اساس تحلیل داده ها طبق نرم افزار میک مک چهار سناریوی زیر برای آینده حکمرانی مشارکتی ترسیم گردید. این چهار سناریو بر مبنای مهمترین پیشران که بیشترین تاثیر گذاری را در آینده حکمرانی مشارکتی در ایران دارد، بیان شده است.

۱.۲.۵ تشریح سناریوها

۱.۱.۲.۵ سناریو اول؛ حکمرانی مشارکتی حداکثری ناشی از حضور موثر نهادهای مردمی

این سناریو وضعیتی را مشخص می‌کند که بخش دولتی و بخش خصوصی به خوبی در کنار نهادهای مردمی در حال نقش آفرینی هستند. در چنین شرایطی دولت قدرت و نفوذ محدود شده دارد و دارای ساختار چابک سازی شده است و قانون در همه جا حاکمیت دارد. انگیزه مشارکت مردم به واسطه اعتماد عمومی و آموزش‌هایی که به مردم داده شده است افزایش می‌یابد و سازو کار حضور و مشارکت مردم به وسیله جامعه مدنی، بخش تعاون و از همه مهمتر نهادهای مردمی تسهیل می‌گردد. مشارکت مردم نیازمند برنامه ریزی و ایجاد تسهیلات قانونی می‌باشد که حکومت می‌بایست ایجاد کند. یکی از این ابزارها بخش تعاون در زمینه های مختلف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است. بخش تعاونی در قانون اساسی اصل ۴۴ یکی از پایه های نظام اقتصادی کشور عنوان می‌شود^۱ هم چنین در اصل ۴۳ تاکید ویژه ای بر بخش بخش تعاون می‌شود.^۲

شرکت های تعاونی، کانونی برای نمایش مشارکت مردم در فعالیت های اقتصادی و اجتماعی جامعه مرکزی برای مردم در بهره گیری منصفانه از منابع ملی، پایگاهی جهت رشد و تقویت رفتارهای مناسب اجتماعی در چارچوب نظام اقتصادی سالم و کانونی برای توانمندسازی جمعیت فعال برای شرکت در فرایند توسعه ملی و انسجام اجتماعی و توسعه اقتصادی- اجتماعی جامعه است. (نیازی، ۱۳۹۰: ۵)

۲.۱.۲.۵ سناریو دوم؛ نبود حکمرانی مشارکتی ناشی از انفعال نهادهای مردمی

این سناریو وضعیتی را ترسیم می کند که حکمرانی مشارکتی وجود ندارد و همه نقش ها به بخش دولتی سپرده شده است و دولتی عریض و طویل وجود دارد و نقش مردم در تمامی سطوح سیاستگذاری تا اجرا نادیده گرفته شده است. نامطلوب و بحرانی بودن پیشران های کلیدی چنین نتیجه ای را در بر دارد. همچنین پیشران های کمتر استراتژیک و تنظیمی، پیشران های کلیدی را محدود کرده و به نامطلوب تر شدن شرایط دامن می زنند. پاسخگویی و شفافیت از جانب دولت رعایت نمی شود و افرادی که در بدنه دولت مشغول هستند به جای مدیریت جهادی، با انگیزه های مادی و شخصی به فعالیت می پردازند. کارکردهای جامعه مدنی بسیار محدود می شود و نهادهای مردمی در جامعه حذف خواهند شد. عملکرد انحصارگرایانه و قدرت طلبانه دولت، شکاف های اجتماعی را گسترش می دهد و فاصله مردم و دولت را روز به روز گسترش می دهد.

۳.۱.۲.۵ سناریو سوم؛ حکمرانی مشارکتی حداقلی ناشی از مشارکت کم نهادهای مردمی

در این سناریو اکثر پیشران های کلیدی و استراتژیک در آستانه بحران قرار می گیرند. هم چنین پیشران های تنظیمی و کمتر استراتژیک نقش محدود کننده برای نقش آفرینی مردم دارند. فاصله ایی بین مردم و دولت ایجاد می گردد و اکثر امورات در سطوح مختلف سیاستگذاری، برنامه ریزی و اجرا توسط دولت انجام می گردد و نقش بخش خصوصی و مردم در حکمرانی جامعه بسیار کم رنگ خواهد شد. مردم جایگاه نظارت بر عملکرد دولت ندارند. قدرت و نفوذ دولت افزایش یافته و بروکراسی اداری پیچیده تر خواهد شد. جامعه مدنی صدای مردم نبوده و جایگاه تشریفاتی پیدا می کند. نهادهای مردمی بسیار محدود می شود و نقش آفرینی اندکی در حد اجرا برای امورات حکمرانی برای مردم و نهادهای مردمی در نظر گرفته می شود. در چنین شرایطی اگر به صورت درست مدیریت انجام نشود و نقش نهادهای مردمی گسترش نیابد و به جایگاه حقیقی خویش نزدیک نشود ممکن است زمینه بی اعتمادی و نارضایتی مردم فراهم گردد.

۴.۱.۲.۵ سناریو چهارم؛ عبور از حکمرانی مشارکتی و تحقق حکمرانی مردمی در پرتو نهادینه‌سازی و ظرفیت‌سازی‌های جدید برای حضور نهادهای مردمی

این سناریو به عنوان سناریو مطلوب می باشد، سناریویی که همه پیشران‌ها ی کلیدی، کمتر استراتژیک و تنظیمی در راستای تقویت حکمرانی مشارکتی نقش ایفا می کنند. در این سناریو شاهد عملکرد خوب نظام سیاسی در چارچوب مردمی شدن فرایندها خواهد بود. با محدودیت نفوذ و قدرت دولت و چابک سازی دولت مواجه است و قانون در تمامی فرایندها حاکمیت دارد. مشارکت شهروندان در پرتو آموزش و اعتماد عمومی و گسترش سازوکارهای مشارکت اعم از جامعه مدنی، بخش تعاون و نهادهای مردمی گسترش می یابد. در چنین شرایطی نظارت همگانی مردم در کنار پاسخگویی و شفافیت دولت و کاهش بروکراسی اداری کارآمدی نظام سیاسی را افزایش می دهد و انگیزه برای مشارکت بیشتر ایجاد می کند. مشارکت مردم و داشتن نقش موثر و فعال در عرصه های مختلف برای رشد و بالندگی کشور بسیار ضروری است. مشارکت شهروندان نوعی تعهد مسئولانه و فعالانه در جهت حرکت اجتماعی جامعه است. در حکمرانی مشارکتی حضور و نقش آفرینی مردم در عرصه های مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تاکید دارد. در حقیقت دستیابی به حکمرانی مشارکتی بدون این حضور موثر و فعال دور از ذهن می باشد. در تعریف مشارکت دو عنصر نقش اساسی دارند. اولین عنصر، آگاهانه بودن است. افراد جامعه که فاقد آگاهی نسبت به ظرفیت و توان خویش و هم چنین نسبت به فضای اجتماعی، سیاسی جامعه باشند به مشارکت تمایلی ندارند. هرچه سطح آگاهی و آموزش افراد جامعه افزایش یابد تمایل به مشارکت اجتماعی و سیاسی نیز بیشتر می گردد. (هانتینگتون، ۱۳۷۰: ۶۸-۷۷) عنصر دیگر، ارادی و داوطلبانه بودن مشارکت است. این امر مستلزم ارتقا و نهادینه کردن روحیه مشارکت جویی و فرهنگ مشارکت در شهروندان می باشد چرا که مشارکت اجباری و غیر ارادی همراه با انواع فشارها اثرات سازنده و مثبت در توسعه فرهنگی و اجتماعی نخواهد داشت. (محسنی تبریزی، ۱۳۷۵: ۹۳) در همین راستا سازمان بین‌المللی یونسکو بیان می نماید که

توسعه باید از مردم، از آنچه انجام می دهند، از آنچه می خواهند و از آنچه می اندیشند و باور دارند، شروع شود. باید به سوی توزیع عادلانه تر منابع جهت گیری شود. هدف نهایی آزاد کردن انرژی خلاق مردم و امکان پذیر ساختن آن است که سرنوشت شان را به صورت همگانی و فردی خود تعیین کنند. (فاضلی، ۱۳۷۶: ۲۸)

در این شرایط، مسئولین از جنس مردم خواهند بود و مدیریت جهادی به جای تمرکز مدیر بر منافع شخصی و راحت طلبی با رویکرد اتکا به توان داخلی محقق می‌گردد. در چنین شرایطی حکمرانی اداره جامعه فراتر از حکمرانی مشارکتی رفته و می‌توان از حکمرانی مردمی نام برد. چراکه نقش آفرینی مردم به نسبت دولت و بخش خصوصی بیشتر می‌باشد و دولت به جای نقش تصدی‌گری، بیشتر نقش تسهیلگری، هدایتگری و تنظیم‌گری را بر عهده دارد.

همانگونه در در سالهای ابتدایی پیروزی انقلاب اسلامی به نقش و جایگاه مردم اهمیت داده می‌شود و در کلام امام خمینی و نهادسازی‌های ایشان از جمله جهاد کشاورزی، جهاد سازندگی و بسیج به خوبی در عرصه عمل نشان داده شد. هم‌چنین در قانون اساسی کشور به عنوان مهمترین سند بالادستی ماهیت و نقش مردم به خوبی تبیین شده ولی اکنون در عرصه عمل این خلا محسوس است. در مقدمه، اصل هشتم، اصل سوم، بیست ششم، بیست هفتم، چهل و چهارم و یکصدم قانون اساسی مواردی از این توجه می‌باشد.

در حکمرانی مردمی دو گانه مردم و دولت وجود ندارد و نهادهای مردمی و دولت در یک راستا در کنار هم به تصمیم‌گیری و اجرای امور می‌پردازند. نقش مردم صرفاً تماشاگر و مطالبه‌گر نخواهد بود و مردم و نهادهای مردمی فعالانه عرصه حکمرانی را متعلق به خود دانسته و برای حل مسائل و پیشبرد اهداف تلاش خواهند کرد. «کار را به خود مردم سپردن، جلوگیری از هرگونه دخالت بیجا و مانع مشارکت، به همراه ظرفیت‌سازی‌های جدید برای بهره‌گیری از مشارکت‌های مردمی در فرایند حکمرانی مردمی نقشی بسیار اساسی و تعیین‌کننده دارد.» (شیرعلی، ۱۴۰۰: ۱۲) مردمی‌سازی مجموعه‌ای از نهادهای مختلف است که در دو عنصر اشتراک دارند. (آدینه و ندو علیان، ۱۳۹۵) همه آنها شامل جنبه‌ای از ساختارهای اجتماعی هستند و هم‌چنین کنش‌ها و فعالیت‌های افراد درون ساختار را تسهیل می‌کنند.

در صورتی که بخش مردمی چارچوب منظم و معینی برای نقش آفرینی نداشته باشد می‌تواند منجر به شکل‌گیری جامعه توده‌ای گردد. نظام اداری در حالت عادی تمایلی به شکل‌گیری حکمرانی مشارکتی ندارد و وجود چارچوب و فرایندهایی برای مشارکت‌دهی مردم در فرایند حکمرانی در این زمینه بسیار راهگشا خواهد بود. (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۱) طرح الگوی حلقه‌های میانی برای پر کردن این خلا و سوق دادن بخش دولتی و بخش خصوصی برای مشارکت بیشتر و موثرتر مردم در سطوح مختلف می‌باشد.

مسیری که این سناریو را تسهیل می‌گرداند جریان حلقه‌های میانی است که با فعال نمودن ظرفیت‌های مغفول مردمی؛ قدرت، توانمندی و نقش آفرینی مردم در جامعه را افزایش

می‌دهد. مهم‌ترین آسیب عدم شناسایی ماهیت، ماموریت و نسبت مردم با سایر بخش‌ها در سطح سیاستگذاری و تصمیم‌گیری است. حلقه‌های میانی بهترین چارچوب برای هویت بخشی و نقش دهی به مردم می‌باشد. جریان حلقه‌های میانی راهبردی است که مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان در سال ۹۸ بیان فرمودند. حلقه‌های میانی که بر آمده از مردم هستند و واسطه بین مسائل موجود در جامعه و حل مسائل نقش آفرینی می‌کنند و با کار کردهای ویژه‌ای که دارند نقش مردم را در حکمرانی افزایش داده و مشکلات و مسائل حکمرانی را به حداقل می‌رساند.

۶. نتیجه‌گیری

حکمرانی مشارکتی و شاخصه‌های اصلی تاثیرگذار بر آن به عنوان یکی از موضوعات مهم سیاسی می‌باشد. اهمیت این موضوع از آنجا ناشی می‌شود که تحقق حکمرانی مشارکتی و عبور از آن (تحقق حکمرانی مردمی) می‌تواند باعث ثبات سیاسی و افزایش مشروعیت نظام شود. در این مقاله تلاش شد با استفاده از روش پیشران‌شناسی و با استفاده از نرم افزار میک مک، پیشران‌های تاثیرگذار بر آینده حکمرانی مشارکتی در ایران بر اساس نظر خبرگان مورد شناسایی قرار گیرد و در نهایت با تجزیه و تحلیل پیشران‌های کلیدی، سناریوهای آینده حکمرانی مشارکتی در ایران را ترسیم شود. بر این اساس چهار سناریو برای آینده حکمرانی مشارکتی در ایران می‌باشد که سناریو اول حکمرانی مشارکتی حداکثری بود و سناریو دوم نبود حکمرانی و سناریو سوم حکمرانی مشارکتی حداقلی و سناریو چهارم عبور از حکمرانی مشارکتی و تحقق حکمرانی مردمی بیان شد. سناریو ایده آلی که می‌توان برای آینده حکمرانی مشارکتی در ایران ترسیم نمود تحقق حکمرانی مردمی و عبور از حکمرانی مشارکتی است که طبق مطالب بیان شده تحقق این امر در گرو فعالیت‌ها و نقش پررنگ نهادهای مردمی و جامعه مدنی است مادام که این دو مولفه بتوانند به خوبی در جامعه فعالیت داشته باشند و نظام سیاسی فرصت فعالیت این دو مولفه را فراهم نماید در آینده شاهد تحقق حکمرانی مردمی و عبور از حکمرانی مشارکتی خواهیم بود که لازمه این امر به فعلیت رسیدن جریان حلقه‌های میانی است.

پی‌نوشت‌ها

۱. نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه‌ریزی منظم و صحیح استوار است. اصل ۴۴ قانون اساسی
۲. تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قراردادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند، در شکل تعاونی، از راه وام بدون بهره یا هر راه مشروع دیگر که نه به تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص منتهی شود و نه دولت را به صورت یک کارفرمای بزرگ مطلق درآورد. این اقدام باید با رعایت ضرورت‌های حاکم بر برنامه‌ریزی عمومی اقتصاد کشور در هر یک از مراحل رشد صورت گیرد. اصل ۴۳ قانون اساسی

کتاب‌نامه

- ابراهیم پور، حبیب؛ الیکی، فهیمه (۱۳۹۵)، بررسی نقش حکمرانی خوب در کارآمدی دولت‌ها، کنفرانس بین‌المللی نخبگان مدیریت، دانشگاه شهید بهشتی.
- امامی، علیرضا؛ اسلامبولچی، علیرضا؛ شمس، مجید؛ ربیعی مندجین، محمدرضا (۱۳۹۹) سنجش تفکر استراتژیک تدوین‌کنندگان خطمشی درآمدهای پایدار شهرداریهای میانه با رویکرد حکمرانی خوب در افق ۱۴۰۴، اندازه‌گیری تربیتی، شماره ۴۰، ص ۱۳۷-۱۳۸.
- اخوان کاظمی، مسعود؛ نیکونهاد، ایوب (۱۳۹۷)، شناسایی و تحلیل پیشران‌های توسعه در ایران بعد از انقلاب اسلامی، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری‌های دفاعی، تهران
- آدینه‌وند، علی اصغر؛ علیان، مهدی (۱۳۹۵). حکمرانی خوب شهری در ایران: اولویت بندی مولفه‌ها و معرفی‌ها، راهبرد، شماره ۸۱، ص ۳۰۵-۳۳۸.
- خسروآبادی، محمد؛ زاینده‌رودی، محسن؛ شکیبایی، علیرضا (۱۳۹۵). رابطه حکمرانی خوب با نابرابری درآمدی در کشورهای منتخب جنوب غربی آسیا و کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، رفاه اجتماعی، شماره ۶۱، ص ۱۵۹-۱۸۵.
- تفضلی، فریدون (۱۳۷۲)؛ تاریخ عقاید اقتصادی، تهران، نی، چاپ اول، دادگر، یدالله (۱۳۸۳)، تاریخ تحولات اندیشه اقتصادی، تهران: دانشگاه مفید
- سهرابی، شهلا؛ سلیمی، غلامرضا؛ غضنفری، مهدی (۱۴۰۱)، مقاله حکمرانی مشارکتی در اندیشه و رفتار شهید سپهد قاسم سلیمانی، مقالات سومین همایش ملی و اولین همایش بین‌المللی حکمرانی متعالی، تهران.
- علیخانی، صادق، اسلامی، رضا؛ نیاورانی، صابر (۱۳۹۸)، ظرفیت‌های قانون اساسی ایران در افزایش مشارکت، فصلنامه تحقیقات حقوقی و کیفری، شماره چهارم.

شناسایی و تحلیل پیشران‌های تاثیرگذار بر آینده ... (نفیسه اخوان نیلچی و دیگران) ۲۹

فاضلی، نعمت الله (۱۳۷۶)، فرهنگ و توسعه، یونسکو

مرتضوی، مهدی؛ قلی پور، آرین؛ پور عزت، علی اصغر؛ اشرفی، وحید (۱۳۸۸)، مدیریت تغییر و تحول فرهنگ سازمانی از نظر تا عمل، تهران، مجموعه مقالات فرهنگ و مدیریت جهادی

مرکز پژوهش‌های مجلس، دفتر مطالعات مدیریت (۱۴۰۰)، چابک سازی دولت از منظر اصلاح نظام اداری ایران: تمایز چابک سازی و کوچک سازی، کد موضوعی ۲۹۰، شماره مسلسل ۱۷۸۷۹

مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۱)، فاتح فصلنامه اندیشه‌های تقنینی و حکمرانی، شماره ۱، شهریور

میرباقری، سید محسن؛ رفیعی آتانی، عطاالله؛ پارسا نژاد، محمدرضا (۱۴۰۱)، طراحی الگوی مفهومی حکمرانی مشارکتی در ایران: رویکرد داده بنیاد، فصلنامه علمی راهبرد

محسنی تبریزی، علیرضا، بیگانکی، مانعی برای مشارکت و توسعه ملی، نامه پژوهش، شماره ۱، سال ۱۳۷۵

نیازی، محسن؛ گنجی، محمد؛ کارکنان نصرآبادی، محمد (۱۳۹۰)، تبیین نگرش مردم ایران نسبت به بخش تعاون و شرکت‌های تعاونی، فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۱۳

هانتینگتون، سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، ترجمه: محسن ثلاثی، نشر علم، تهران: ۱۳۷۰

یزدانی زازرانی، محمد رضا (۱۳۹۱) بررسی رابطه مفهومی و تاثیر حکمرانی بر سیاست گذاری عمومی، پژوهش‌های بین الملل، دوره ۲ شماره ۴

Georghiou, L. (1996). The UK technology foresight programme. *Futures* 28, 359-377.

PWC (2015). Agile government Responding to citizens, changing needs, Canada's Public Policy Forum.

Rawlins Brad, L (2008), Measuring the relationship between organizational transparency and employee trust. *Public relations journal*, 2(2), 254-274